

Н. А. Лемешева,

методист лабораторії виховної роботи предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НОВІ ШЛЯХИ ПІЗНАННЯ МИСТЕЦТВА

Мистецтво – це час і простір, в якому живе людський дух.

Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу людини.

*Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині,
підносить себе до прекрасного, переживає насолоду.*

Василь СУХОМЛИНСЬКИЙ

Безмежний світ мистецтва ми пізнаємо все життя. Без нового кінофільму, прем'єри в театрі, модного шлягеру чи улюбленої музичної групи життя сучасної людини складно уявити. А ще до цього можна додати художні виставки, цікаві селфі, цифрові зображення в мережі інтернет. У мистецтві людина знаходить і відповіді на всі життєві запитання, і нові знання, і заспокоєння від викликів долі, отримує насолоду, радість і задоволення.

Емоційний світ людини збагачують саме зорові образи, візуалізовані мистецтвом. Вони легко запам'ятовуються, розширюють світогляд, учать яскравіше сприймати навколишній світ й залишаються в пам'яті надовго. Мистецька діяльність надає можливість доступними засобами самостійно створювати прекрасне, а також бачити його у творах мистецтва. Тому вчитель предметів та інтегрованих курсів мистецької освітньої галузі покликаний розвивати мистецькі вміння, тим самим виховувати важливу для людини якість – любов до мистецтва, до прекрасного.

Першочергове завдання під час опанування мистецтва у Новій українській школі — розкрити і розвинути потенційні творчі здібності, закладені в кожній дитині від народження, незалежно від того, в якому напрямку ці здібності розвиватимуться, коли дитина подорослішає. Творчість як засіб спілкування допомагає самовиражатися, вивільнитися підсвідомості дитини, багатогранно взаємодіяти з реальним фізичним світом та іншими людьми, а також є засобом висловлення почуттів, сприйняття і думок.

Початкова школа

Організація освітньої діяльності в 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році здійснюється відповідно до Державного стандарту (застосовується з 1 вересня 2018 р.) Виконання вимог зазначених державним стандартом є обов'язковими для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги загальної мистецької освіти в закладі освіти є Типові освітні програмами для початкової школи, розробленими під керівництвом Р. Б. Шияна та О. Я. Савченко, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

У 2023/2024 навчальному році здобувачі освіти 1-го класу будуть опановувати зміст мистецької освітньої галузі по одному з електронних версій підручників «Мистецтво», які пройшли у 2023 році конкурсне випробування і рекомендовані до впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а саме видання таких авторів:

- Арістова Л., Н.Чен. Український освітянський видавничий центр «Оріон»;
- Калініченко О. В. Видавництво «Видавничий дім «Освіта»;
- Кізілова Г. О., Шулько О. А. Видавництво «Астон»;
- Кондратова Л. Г. Видавництво «Навчальна книга – Богдан»;

- Лемешева Н. А. Видавництво «Абетка»;
- Лобова О. В. Видавництво «Школяр»;
- Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. М. Видавництво «Генеза»;
- Рубля Т. Є., Мед І. Л., Щеглова Т. Л. Видавництво «Ранок»;
- Стеценко І. Б., Остапенко Г. С. Видавництво «Світич».

Кожен з підручників, відповідаючи вимогам типових освітніх програм, представляє авторську модель інтегрованої мистецької освіти (тематизм, твори для сприймання і творення, система завдань тощо). Для реалізації педагогічних завдань вчитель може використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, зокрема такий, який не охоплено змістом підручника.

Основні види діяльності учнів/учениць на уроках мистецтва у 1-2-му та 3-4-х класах – це **сприймання** (аналіз-інтерпретація) і **творення** мистецтва.

У процесі сприймання-інтерпретації творів мистецтва потрібно вчити дітей визначати, висловлювати власні враження та описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, а, отже, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва; розширювати словниковий запас учнів/учениць для характеристики мистецьких творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас, у процесі обговорення рекомендуємо застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів/учениць та їх занурення у зміст твору, а не вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу. Поступово під час сприймання та інтерпретації творів мистецтва і власної практичної діяльності опановувати сенс мистецьких понять. З метою закріплення та узагальнення періодично згадувати навчальний матеріал, твори мистецтва, які учні вивчали раніше.

У художньо-творчій діяльності учні мають системно і послідовно опановувати секрети мови мистецтва, зокрема в образотворчій діяльності – різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо. Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити за зразком, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію тощо.

Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва **має відбуватися** природно у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва тощо.

Окрім того, важливо привчати дітей презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних

мистецьких заходах (виставках, конкурсах дитячої художньої творчості), спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти, в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів/учениць. Ознайомитися із особливостями оцінювання мистецьких досягнень здобувачів освіти можна у нормативному документі « Наказ МОН від 13.07.2021 № 813 “Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти”. URL: <http://surf.li/hbwpj>.

Звертаємо увагу учителів мистецької галузі, що на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» розміщено методично-дидактичне забезпечення «Мистецтво. 1-4 класи до підручника Н.Лемешевої щодо здійснення компенсаторного навчання з мистецтва у 1-4 класах. URL: <https://sites.google.com/view/art-posibnik>

Основна і старша школа

У 2022/2023 навчальному році продовжується впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, в якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема, мистецької освітньої галузі.

У 5-6 класах (адаптаційний цикл) навчання здійснюється за однією з чотирьох модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» та міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр». Програми розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>) та сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/>).

Зазначимо, що кожна з модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» повною мірою охоплює результати навчання, зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти. Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр» результати навчання двох освітніх галузей – мовно-літературної та мистецької – реалізує частково. Тому цей міжгалузевий інтегрований курс може впроваджуватися у закладі освіти одночасно з інтегрованим курсом «Мистецтво», а не замість нього – для поглиблення і поширення внутрішньогалузевих і міжгалузевих зв'язків, більш детального ознайомлення учнів з одним із видів мистецтва – театрального. Саме тому у навчальному плані закладу освіти не рекомендовано заміщувати інтегрований курс «Мистецтво» міжгалузевим інтегрованим курсом «Драматургія і театр».

Наголошуємо, що Типовою освітньою програмою на реалізацію мистецької освітньої галузі та, відповідно, інтегрованого курсу «Мистецтво» рекомендовано дві години на тиждень. Усі модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» розраховано на рекомендовану кількість годин. Тож для повноцінної реалізації освітньої галузі і досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, в навчальному плані закладу освіти рекомендовано виділяти 2 навчальні години на тиждень.

Звертаємо увагу, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-

орієнтованого компоненту змісту програм предмети мистецької освітньої галузі мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва).

Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. У разі викладання цього курсу двома вчителями заклад освіти створює на основі модельної навчальної програми навчальну програму закладу освіти, де виокремлюється дві складові за видами мистецтва із зазначенням відповідної кількості годин «Мистецтво: музичне мистецтво» (1 година на тиждень), «Мистецтво: образотворче мистецтво» (1 година на тиждень). Відповідно у класному журналі для кожної складової відводяться окремі сторінки, на яких після назви інтегрованого курсу через двокрапку прописується уточнення: «**МИСТЕЦТВО: МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО**», «**МИСТЕЦТВО: ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО**».

Водночас наголошуємо, що необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів навчання з різних видів мистецтва. Тому необхідною умовою є упровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» протягом навчального року, без виокремлення його складових (музична, образотворча) в окремі навчальні періоди (семестри).

Вагомою методичною допомогою вчителю під час підготовки до уроку і його конструюванні є підручники та інше навчально-методичне забезпечення.

Акцентуємо, що **підручник** – це, зокрема, зокрема, навчальне видання для учнів. Водночас, кожен з підручників – це відібраний і системно викладений мистецький контент, збагачений різноманітними методичними (система запитань) і дидактичними (різні види навчальних завдань) матеріалами. Для учнів 5-6-х класів різними авторськими колективами створено підручники інтегрованого курсу «Мистецтво», що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Їх електронні версії розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://lib.imzo.gov.ua/>).

Сучасне покоління дітей потребує пошуку **нових шляхів пізнання мистецтва**, тому ефективним є педагогічно доцільне поєднання традиційних методів та прийомів із сучасними, зокрема інтерактивними, дослідницькими та іншими. Головне – максимально залучати різноманітні форми і види діяльності. На уроках мистецтва у 5 – 6-х класах вчителю необхідно створювати психологічні умови для гармонійного розвитку дитини: атмосферу любові, довіри, уваги до потреб та інтересів; надання права учням на свободу і самостійність; формувати та розвивати у них ціннісне і естетичне ставлення до життя. Урок мистецтва повинен торкатися емоцій учнів; розвивати художнє сприймання, здатності отримувати естетичну насолоду від творів образотворчого мистецтва, краси навколишнього світу; будити творчі здібності кожного школяра. У розвитку художніх здібностей важливу роль відіграє і зацікавлення учнів матеріалом, що вивчається. Захоплена робота дітей додає урокам мистецтва свою специфіку.

Актуальною проблемою залишається реформатування методів і прийомів навчання, які спрямовані на активне навчання школярів, розвитку в них критичного мислення та емоційного інтелекту, креативності та творчих здібностей; розвитку умінь опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища та набуття

досвіду художньо-творчої діяльності тощо. Плануючи навчальну діяльність підлітків, учитель має враховувати те, що кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності, сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

З метою створення умов для проєктної діяльності учнів/учениць, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року **пропонується виділити час** на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики навчальний заклад визначає самостійно.

У 2023/2024 навчальному році вивчення предметів мистецької освітньої галузі в 7-9-х класах і 10-11 класах здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://cutt.ly/2yPNerA>; <https://cutt.ly/7yPNtrD>

У 7-му класі реалізується або через інтегрований курс «Мистецтво», або через окремі предмети за такими видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво. У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Звертаємо увагу, що вивчення мистецтва у закладах загальної середньої освіти спрямовано на цілісний розвиток особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства, прилучення до скарбів художньої культури різних народів світу, що дає можливість відкрити українським учням широкий світ крізь призму творів різних видів мистецтва авторів з різних країн і континентів. Однак трагічні події, які тривають внаслідок російського вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 р., зумовили необхідність перегляду місця російського мистецтва в контексті вивчення предметів та інтегрованих курсів мистецької освітньої галузі. Зрозуміло, що не російські митці – композитори, художники, з творами яких знайомляться учні на уроках мистецтва, здійснюють військову агресію щодо України. Проте загарбники зневажили гуманістичні основи як російської класики, так і світового мистецтва. І тому все «російське» сьогодні викликає глибокий біль і закономірний спротив у серцях українців.

Наголошуємо, що у навчальних програмах зазначено, що *«програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку».* У період воєнної агресії і трагедії, які так болісно переживає населення України, вважаємо за необхідне **вилучити з використання в освітньому процесі твори російських, а також білоруських (через позицію Білорусь щодо російського вторгнення в Україну) митців.** Вивільнений навчальний час

доцільно використати на ознайомлення учнів з творами регіональних українських митців.

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

ЗВЕРТАЄМО УВАГУ, ЩО під час навчання предметів мистецької освітньої галузі на основі застосування технології дистанційного навчання, у межах академічної автономії, питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені ось тут, URL: <http://surl.li/gmphh>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 27.05.22)
2. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.21).
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 12.05.21).
4. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 12.05.22).
5. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.22).
6. Модельні навчальні програми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>
7. Навчальні програми: «Мистецтво. 6-9 класи» (2017, оновлені); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 12.05.22).
8. Електронні версії підручників URL: <https://lib.imzo.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.22).
9. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> (дата звернення: 12.05.23).
10. Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням. URL: <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlyashkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>.